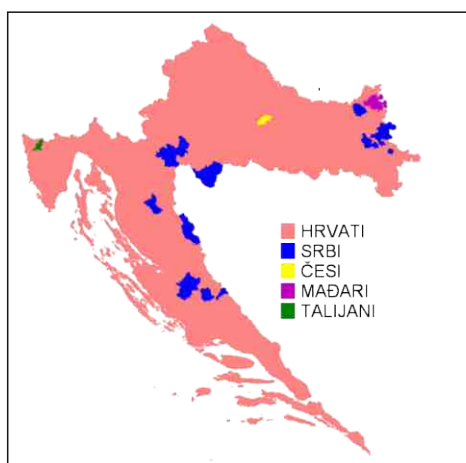

Česká menšina v Chorvatsku

*Lenka Maurerová, Julie Skrbková,
Anna Marie Ščobáková*

Česká komunita v Chorvatsku je největší českou skupinou v jihovýchodní Evropě, s počtem 10 510 osob. Nachází se především v okolí Daruvaru ve střední Slavonii. Češi v Chorvatsku jsou jednou z mnoha národnostních skupin v zemi a vyznačují se silným smyslem pro komunitu a udržováním kulturních tradic. Místní Češi se organizují prostřednictvím vlasteneckého svazu, který hraje klíčovou roli v zachovávání českého jazyka a kultury, například prostřednictvím vysílání v českém jazyce na radiové stanici Daruvar a podpory českých škol a školek. Tato komunita také úzce spolupracuje s chorvatskými Slováky, se kterými mají jednoho společného zástupce v chorvatském Saboru (parlamentu). Češi v Chorvatsku nejsou omezeni jen na Daruvarský region; najdeme je po celém území země, kde mnozí z nich našli svůj nový domov, ať už skrze manželství, práci nebo jako dlouhodobí rezidenti.

Mapa rozšíření české menšiny v Chorvatsku (žlutě).

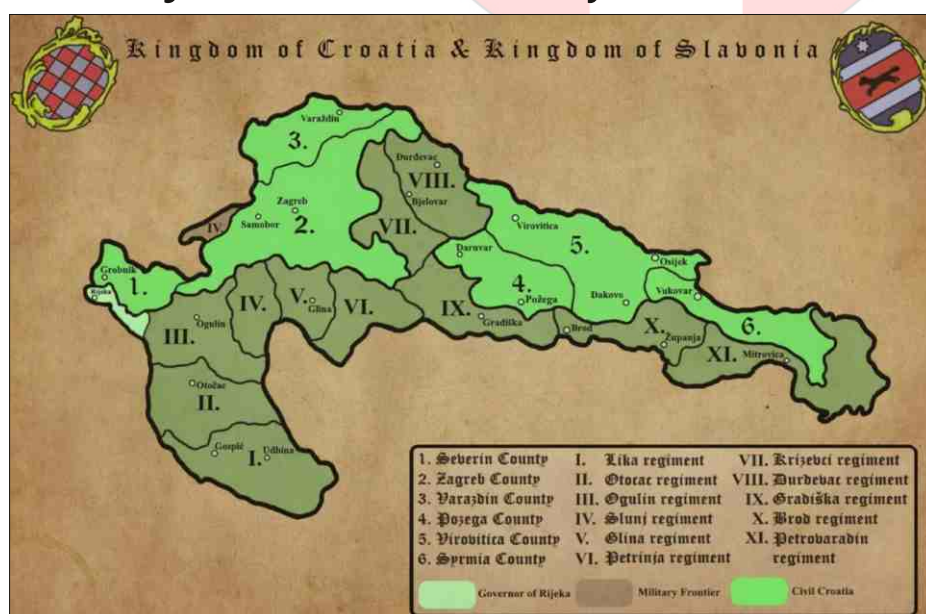
Historie

Počátky české přítomnosti v Chorvatsku sahají do období, které překračuje hranice středověku, zejména od roku 1527. V tomto roce se české a chorvatské země staly součástí Habsburské monarchie.

V průběhu téměř 150 let se odehrávalo významné stěhování Čechů do Chorvatska – tento proces byl usnadněn společnou příslušností obou zemí pod jedním panovníkem. Od poloviny 18. století až do konce 19. století se do chorvatských měst a na jejich panství přesouvali čeští úředníci, řemeslníci, učitelé, vojáci, hudebníci, lesníci, zahradníci a dělníci do manufaktur. Mnoho současných příslušníků české menšiny v Chorvatsku jsou potomky těchto přistěhovalců, zvláště drobných zemědělců, kteří od zchudlé chorvatské šlechty získali opuštěná pozemky v západní Slavonii a znovu je obhospodařili.

Zrod české komunity v Chorvatsku je těsně svázán s historickými událostmi - vyhnáním Turků a následným vytvořením nové Slavonské vojenské hranice podél řek Sávy a Dunaje. V této době byla značná část regionu pokryta

lesy, močály a neobdělávanými pozemky, které si vyžadovaly zúrodnění a péči. Pracovitost a disciplína Čechů byly v těchto podmínkách

vysoce ceněny, což vedlo k jejich postupnému přistěhování do regionu, nejprve sporadicky a následně v několika větších migračních vlnách. Mezi lety 1789 až 1827 proběhla první významnější migrační vlna Čechů do Chorvatska, přičemž mnozí přicházeli z regionů jako Novobydžovsko, Chrudimsko, Mladoboleslavsko, Rakovnicko a Žatecko. Význačným momentem byl rok 1825, kdy se do Presadu - největší české vesnice ve Vojenské hranici, dnes známé jako Ivanovo Selo, přestěhovalo 107 českých rodin. Dalšími cíli migrace byly Velké Zdence, Ivanovčany, Plavnice, Laminice a další. Z vesnic, které založili čeští kolonisté pod rakouskou vojenskou správou, si český charakter zachovalo především Ivanovo Selo, kterému se dodnes říká „Pémie“.

Čeští kolonisté byli přitahováni různými výhodami nabízenými i šlechtou. Například hrabě Izidor Janković (1789–1857) a později jeho syn Julius usazovali Čechy v oblasti Daruvarska (v Končenicích a Brestově už kolem roku 1826 a zároveň založili český Lipovec). Rodina Erdödy zvala Čechy do okolí Kutiny. Kolem roku 1868 se Češi usadili na Požežsku (Kaptol, Bjeliševac a další), v sedmdesátých letech pak v Hercegovci, Malých Zdencích, Orlovcích a Polanech. V této době vznikaly české kolonie v Posáví (Jazvenik), a Češi se také usídlili v Lipovlanech, Krivaji a Mezurači. Poslední vlna přistěhovalectví postupně doznívala kolem roku 1900. Silné české komunity se formovaly i v chorvatských městech.

Jazyk

Daruvarský dialekt češtiny, charakteristický pro českou komunitu v Chorvatsku, si zachovává prvky původního českého jazyka. Tento unikátní jazykový fenomén je výsledkem migrace Čechů z různých regionů, zejména z oblasti kolem Mělníka, do daruvarského regionu. Přirozeným vývojem došlo také k zapojení slov z chorvatštiny, především těch, které označují objekty nebo pojmy neznámé původním českým osadníkům. V některých případech se běžně používají obě jazykové varianty – jak česká, tak chorvatská. Zajímavostí je, že charakter češtiny se může v jednotlivých oblastech Chorvatska výrazně lišit.

Pobavení s češtinou. V „naši“ češtině často nesprávně používáme slova ZÁVOJ místo zatačka nebo obvaz. Pro zatačku na silnici existuje chorvatské slovo „zavoj“, které je stejně dobře použitelné i pro obvaz – v chorvatštině jde tedy o homonyma. V češtině máme používat slovo závoj pro průsvitnou tkaninu pro zahalení ženského obličeje nebo hlavy; kupříkladu svatební závoj, smuteční závoj... Neřekneme tedy: „Potkal jsem Pepu v dolanském závoji“, nýbrž: „Potkal jsem Pepu v dolanské zatačce.“ Špatně se vyjádříme, i když řekneme: „Pepa má na ruce závoj, protože se zranil.“ Měli bychom říci: „Pepa má na ruce obvaz, protože se zranil.“

		
Závoj	Zatačka není závoj	Obvaz není závoj

Školství

Pohled do minulosti

V historii českého školství v Chorvatsku se otevírá nová kapitola po první světové válce, kdy byly založeny první školy s výukou v českém jazyce. Už v roce 1921 se v Osijeku vyučovalo v českém jazyce ve dvou školních odděleních.

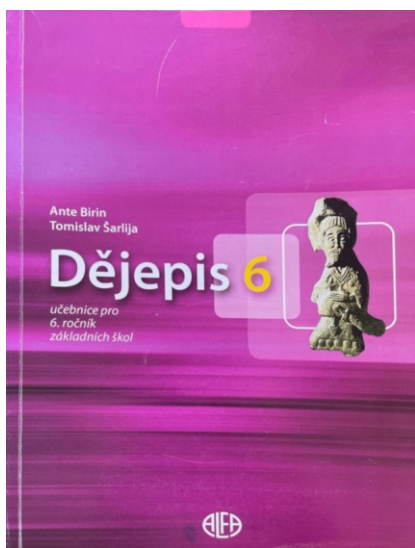
První soukromé české školy v Dolním Daruvaru, podporované Československem, s kompletní výukou v českém jazyce, byly zahájeny v září 1922. Provoz těchto škol byl svěřen místnímu krajanskému spolku. V roce 1927 byla v Daruvaru otevřena první soukromá česká mateřská škola ve Slavonii a zároveň první Česká střední dvouletá Prokúpkova hospodářská škola ve Velkých Zdencích. Přestěhovanou školu v Daruvaru vedl Karel Herout až do jejího uzavření v roce 1941. Po získání vlastních prostor byla pojmenována Českou školou Jana Amose Komenského.

Zakládání českých škol v oblastech jako Bjelovar, Hercegovac, Kaptol a Mezurač bylo náročným úsilím. Od roku 1929 se ve státních školách začaly zavádět menšinová paralelní oddělení, zejména v okolí Daruvaru. Nedostatek vybavení a přeplněné třídy byly běžnou realitou. V roce 1960 v Chorvatsku vznikla pracoviště osvětové rady s cílem podporovat české a slovenské školy. Prvním osvětovým rádcem se stal Josef Zámotný. Tato instituce a oddělení na Ministerstvu vědy a vzdělávání Republiky Chorvatsko jsou aktivní dodnes. Českým studentům byla nabídnuta stipendia pro studium na československých vysokých školách, a tak od sedmdesátých do počátku devadesátých let pravidelně několik talentovaných jedinců odcházelo studovat do českých zemí.

České menšinové školství

Ve 20. letech 20. století se české menšinové spolky v Chorvatsku věnovaly zakládání soukromých škol různých profilů, což položilo základ pro dnešní rozsáhlý systém českého vzdělávání v zemi. V současnosti jsou v síti chorvatských základních škol dvě osmileté instituce s kompletním výukovým programem v českém jazyce, umístěné v Daruvaru a Končenicích. Kromě toho v těchto oblastech působí i české mateřské školy, zatímco v několika okolních vesnicích fungují obvodní oddělení českých základních škol.

Daruvar se může od roku 1954 pochlubit i českým oddělením na gymnáziu, a po celém Chorvatsku je nabízena volitelná výuka českého jazyka a kultury v rámci základních a středních škol. Toto rozšíření českého vzdělávacího programu využívá celkem asi tisíc dětí, jak příslušníků české menšiny, tak i dalších zájemců. Při výuce se používají jak knihy přeložené z chorvatštiny, tak i původní české učebnice. České školy se navíc věnují rozmanité škále volnočasových a mimoškolních aktivit, v nichž žáci dosahují významných úspěchů.

*Učebnice českého jazyka
pro základní školu
v Daruvaru.*

Česká republika aktivně podporuje tuto vzdělávací síť tím, že do Chorvatska vysílá učitele, kteří přispívají k rozvoji školní činnosti. Navíc Československý ústav zahraniční v Praze poskytuje významnou pomoc při vybavování českých škol a školek, což svědčí o silné podpoře a spojení mezi oběma zeměmi v oblasti vzdělávání.

Česká škola v Daruvaru, klíčová instituce pro českou menšinu v Chorvatsku, prošla dvěma fázemi rozšíření - poprvé v roce 1999 a podruhé v roce 2021, přičemž druhá přístavba byla zaměřena na zajištění většího prostoru pro mateřskou školu. Financování obou přístaveb bylo zajištěno ze státních rozpočtů Chorvatska a České republiky, což svědčí o vzájemné podpoře v oblasti vzdělávání.

Daruvarská škola

Od roku 2005 Ministerstvo vědy a vzdělávání Republiky Chorvatska implementovalo modely menšinového vzdělávání A, B a C, které reflektují různý rozsah výuky menšinového jazyka.

V rámci tohoto systému fungují dvě centrální české základní školy s výukou podle modelu A: Česká základní škola Jana Amose Komenského v Daruvaru a Česká základní škola Josefa Růžičky v Končenicích, spolu s obvodními školami v okolních obcích. V těchto školách se český jazyk vyučuje čtyři hodiny týdně, zatímco ostatní předměty jsou prezentovány v českém jazyce, s rozšířením některých učebních osnov o českou tematiku.

Daruvarské gymnázium nabízí možnost dvojjazyčného studia v českém jazyce podle modelu B, včetně možnosti maturovat z češtiny. Kromě toho Česká beseda Záhřeb provozuje doplňovací školu, založenou již v roce 1922. Předmět český jazyk a kultura se vyučuje ve dvaceti vesnicích a městech podle modelu C, přičemž některé České besedy pořádají také kurzy českého jazyka. Ministerstvo vědy a vzdělávání RCH ustanovilo speciální poradkyni pro školy s výukou v českém jazyce.

Tradičně již více než padesát let žáci sedmých tříd podnikají během letních prázdnin týdenní zájezdy do Čech, což podporuje jejich spojení s českou kulturou a tradicemi.

*Daruvarská škola,
vstup od mateřské
školky.*

*Chodba, busta
Jana Amose
Komenského.*

*Daruvarská základní škola, chodba,
projekt ke 100 letům základní školy*

České mateřské školy

Ve 20. letech dvacátého století, kdy byly ještě mateřské školy v chorvatském školství spíše výjimkou než pravidlem, představoval významný počín pro českou komunitu založení české menšinové mateřské školy v Daruvaru. Tato iniciativa, realizovaná necelých pět let po otevření české základní školy, odrážela hluboké pochopení důležitosti raného vzdělávání pro uchování jazyka a kultury české menšiny.

Když v roce 1927 získala soukromá česká mateřská škola úřední povolení (přestože již fungovala od podzimu předchozího roku), stala se první takovou institucí v této části Chorvatska. Provoz školky podpořila místní Beseda, která zajistila prostory, vytápění, údržbu a základní vybavení, zatímco Ministerstvo školství v Praze převzalo zodpovědnost za knihy, didaktické pomůcky a platy zaměstnanců.

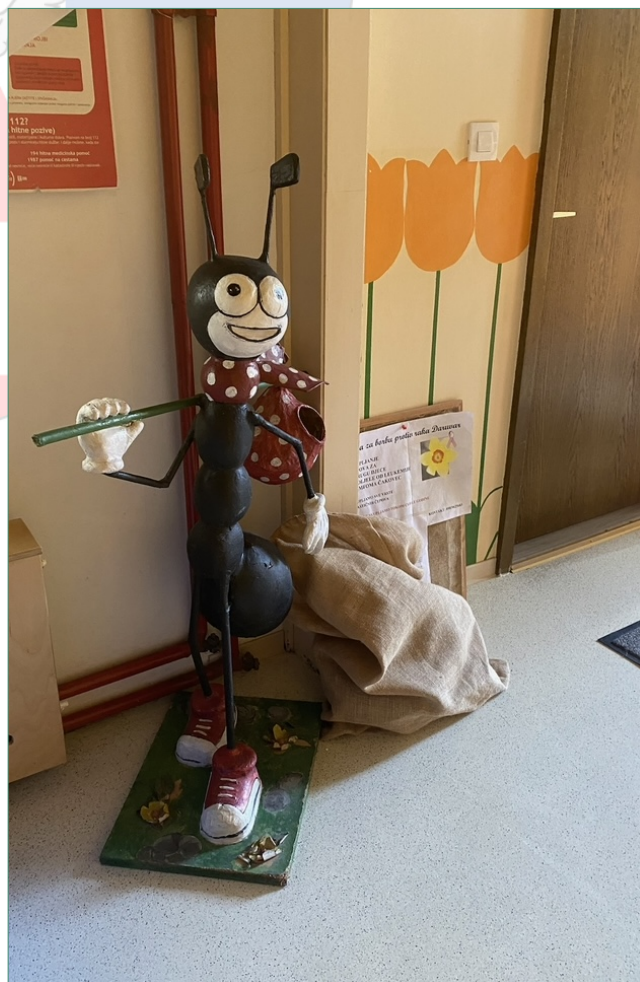

*Vchod do mateřské školy Ferdy
Mravence.*

V prvních letech navštěvovalo mateřskou školu až 60 dětí a pracovaly zde dvě vychovatelky. Využívala prostor české školy a z Československa obdržela loutkové divadlo, což bylo pro školku velkým přínosem. Během druhé světové války byla její činnost přerušena, ale v roce 1946 byla obnovena. Následující rok se školka stala samostatnou organizací s financováním ze strany státu, ale nadále využívala nevhodné prostory české školy. V roce 1957 proto Beseda upravila pro ni prostory v budově bývalé Grossovy banky na náměstí. Od roku 1974 až do roku 1999 fungovala školka v rámci České základní školy J. A. Komenského, v roce 1976 byla přejmenována na Ferdu Mravence a v roce 1981 se přestěhovala do moderní vlastní budovy. Během celé existence Jugoslávie byla tato školka jedinou českou mateřskou školou v Chorvatsku.

*Ferda Mravenec
na chodbě mateřské školy*

Projekty

V 60. letech 20. století působila v Pakraci Pedagogická akademie, kde se učitelé připravovali na práci v českých školách v Chorvatsku. Tato možnost již dnes není k dispozici, a učitelé se vzdělávají na chorvatských vysokých školách, kde možnost studia češtiny není. Svaz Čechů proto podporuje myšlenku celoživotního vzdělávání v češtině pro učitele a usiluje o vytváření mimoškolních programů, které by u žáků podporovaly kontakt s českými rodilými mluvčími a českou kulturou.

LETNÍ A ZIMNÍ ŠKOLY

Letní a zimní školy v České republice představují atraktivní a významnou součást vzdělávacího programu. Tyto poznávací zájezdy, které začaly již v roce 1947, se konají dodnes. Původně určené pro starší žáky, dnes se nabízejí i pro studenty pátých a šestých tříd. Česká škola Jana Amose Komenského v Daruvaru pořádá od roku 2010 Zimní školy tvořivé dramatiky a od roku 2018 škola Josefa Růžičky v Končenicích zavedla zimní školy lyžování v České republice, kde se žáci setkávají s českými vrstevníky.

VZDĚLÁVÁNÍ PRO PEDAGOGICKÉ PRACOVNÍKY

Pro pedagogické pracovníky organizují Svaz Čechů, Agentura pro výchovu a vzdělávání a Ministerstvo vědy a vzdělávání v České republice semináře a různé porady. Úkolem učitelů v menšinovém školství totiž není jenom výuka, ale také podpora české národnostní identity skrze rozvíjení pozitivního vztahu žáků k českému jazyku a kultuře.

NEUSTÁLÁ PÉČE O MATEŘSKÝ JAZYK

Od roku 2014 se koná s podporou Bjelovarsko-bilogorského županství Měsíc mateřského jazyka, v rámci kterého se pořádá Olympiáda z českého jazyka, od roku 2021 s podporou státní Agentury pro výchovu a vzdělávání. Svaz Čechů podporuje i soutěž v předčítání českých knížek "Čtení tě mění..." a literární soutěže v rámci akce "Naše jaro".

Spolky

České besedy

České besedy v Chorvatsku, fungující jako občanská sdružení, hrají klíčovou roli v udržování českého jazyka a kultury mezi českou menšinou. Tyto spolky mají dlouhou tradici, s prvními besedami založenými ve velkých městech, jako je Záhřeb v roce 1874 a Dubrovník v roce 1899. Dnes je centrem jejich činnosti Bjelovarsko-bilogorské županství, kde vznikla většina z nich na počátku 20. století.

Aktivity českých besed jsou různorodé a bohaté. Patří mezi ně taneční skupiny, které předvádějí choreograficky upravený folklór, což je mezi členy velmi oblíbené. Další významnou složkou jsou pěvecké sbory, stejně jako divadelní soubory, které mají v Chorvatsku tradici dlouhou více než 120 let. Některé besedy se věnují i loutkovému divadlu a v poslední době roste popularita rukodělných aktivit, kde se ženy scházejí ke společné tvorbě drobných předmětů. K hudebnímu vyjádření přispívají dechové kapely a hudební soubory.

Kreativní činnosti jako výtvarné umění, literatura a radioamatérství jsou také součástí programu besed, přičemž výtvarníci a literáti mají vlastní kluby. Některé besedy spravují i knihovny, s více než 10 000 českými tituly, jako je knihovna České Besedy Daruvar, pojmenovaná po Frantovi Burianovi, což reflektuje jejich závazek k uchování českého písemnictví a kultury.

První česká beseda

První Česká beseda v Záhřebu, založená jako kulturní a osvětový spolek pro českou menšinu, představovala milník v historii české komunity v Chorvatsku. Zakládající shromáždění se konalo za účasti významných chorvatských osobností, včetně Augusta Šenoa a Ivana Kukuljeviće. Český spisovatel, novinář a politik Josef Václav Frič, její první předseda, nastavil cíle Besedy na široké spektrum činností - od kultury, vzdělání a hospodářství po pečování o uchování českého jazyka, tradic a obyčejů. Po dlouhou dobu byla tato beseda jediným spolkem zastupujícím Čechy v Chorvatsku.

Svaz Čechů

Svaz Čechů v Chorvatsku, nástupce bývalého Československého svazu, je dnes klíčovou nepolitickou organizací, sdružující krajské spolky, školy, kluby a instituce, jejichž aktivity se soustředí na kulturu, vzdělání, umění, vědu a sport.

Kancelář Svazu Čechů

Sídlo svazu se nachází v lázeňském městečku Daruvar, kde žije většina české menšiny v Chorvatsku. Činnost svazu je bohatá a rozmanitá, zaměřená na podporu a udržování

české kultury, jazyka a národní identity. Během roku organizuje řadu akcí a aktivit, přičemž poskytuje podporu a pomoc besedám a školám prostřednictvím svých různých oddělení – od školního, kulturního, divadelního, historického a vydavatelského až po hospodářské a informační.

Svaz Čechů v Daruvaru

Holubička

Folklorní soubor „Holubička“ patří pod Českou besedu Daruvar a je významným reprezentantem české kultury v Chorvatsku.

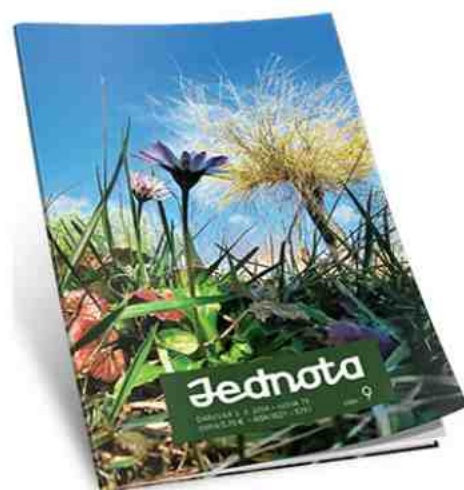
Soubor založený v roce 1985 má bohatou historii a na svém kontě přes sto vystoupení nejen v Chorvatsku, ale i v České republice, Rakousku a Itálii. „Holubička“ se skládá nejen z hudební kapely, ale také z talentované taneční skupiny mládeže, přičemž doplňuje svou činnost školní přípravnou skupinou.

*Den české
kultury
v Šibovaci*

Jednota

První a jediné české noviny na Balkáně, jak se uvádí v podtitulku Českého listu, začaly vycházet v Záhřebu 15. června 1911, což představovalo důležitý předěl v historii českého tisku v regionu. V období 1919–1921 vycházely

Československé listy a v letech 1922–1923 Hlas, ale nedůvěra českých rolníků vůči městu zkomplikovala další vydávání českých novin v Záhřebu. Jaroslav Dittrich, spolupracovník Českého listu, zahájil 1. března 1922 vydávání Jugoslávských Čechoslováků v Daruvaru, které se postupně vyvinuly v týdeník zaměřený na české vesnice, spolky a rolníky, čímž si zajistil spolupracovníky i odběratele. V roce 1928 se v nich objevila rubrika pro děti, z níž vyrostl Dětský koutek. V srpnu 1940 musel být list přejmenován na Naše noviny, a 10. dubna 1941 přestává vycházet.

Během druhé světové války vzniklo množství cyklostylovaných nebo ručně psaných českých novin v Československé brigádě Jana Žižky z Trocnova a v Záhřebu byl vydáván ilegální protifašistický Čehoslovački vjesnik. Po založení v říjnu 1944 Svaz Čechů začal uvažovat o vydávání českých novin (otázkou bylo opět zda v Záhřebu nebo v Daruvaru). V srpnu 1945 začal v Záhřebu vycházet cyklostylovaný Zpravodaj, který byl nahrazen vydáním prvního čísla Jednoty v Daruvaru v březnu 1946.

Od svého založení je Jednota (s literární přílohou Studnice) orgánem Svazu Čechů, který je celých dvacet let i vydavatelem. V roce 1965 byla založena samostatná Novinově vydavatelská instituce Jednota, zaměřená na rozvoj vydavatelské činnosti v českém jazyce. Vedle týdeníku Jednota vydává i měsíčník Dětský koutek, Český lidový kalendář a Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek, stejně jako knižní edice Knihovna Jaro a Knihovna krajanské tvorby, edice historických studií Svědectví a edice učebnic pro české menšinové školy v Chorvatsku.

Některé krajanské spolky, včetně České besedy Záhřeb a České besedy Rijeka, vydávají periodické zpravodaje v českém jazyce. Česká menšinová rada města Záhřebu zavedla edici Češi Záhřebu – Záhřeb Čechům, což odráží rozšíření vydavatelské činnosti mezi českou komunitou v Chorvatsku.

*Stará vydání Jednoty a dárky
(Koutek, Jednoty, propisky, zápisník, kuchařka)*

Tradice

DOŽÍNKY

Dožínky představují jednu z nejvýznamnějších a nejvíce oslavovaných tradic české komunity v Chorvatsku. Tato tradice, slavící konec žní, je nejen oslavou úrody, ale také představuje největší národopisnou přehlídku české kultury v zemi. Dožínkové slavnosti se konají každý druhý rok na různých místech a účastní se jich všechny České besedy v Chorvatsku.

První dožínky byly uspořádány v roce 1925 v Daruvaru, kde česká komunita prezentovala tradiční české kroje, tance a zvyky, zahrnující i sokolské prvky. Dnes se dožínky proměnily v významnou dvoudenní akci, která zahrnuje široké spektrum událostí, včetně výstav, prezentací a bohatého folklórního programu.

Jedním z vrcholů dožínky je průvod, v němž účinkují krojované skupiny z různých Českých besed. Průvod je veden bohatě zdobenými alegorickými vozy, které ilustrují proces vzniku chleba, od setí až po sklizeň, což zdůrazňuje spojení české komunity s půdou a tradicemi.

*Dožínky v Daruvaru,
alegorický vůz.*

VELIKONOCE

"Škrebetání" neboli "hrkání" je zcela ojedinělý velikonoční zvyk, který se zachoval v české komunitě ve vesnici Mezurač v Chorvatsku. Během tohoto zvyku děti procházejí vesnicí s řehťáčkami, hračkami a klapačkami. Tento zvyk nejen připomíná staré tradice, ale také posiluje společenské pouto mezi mladými členy komunity, čímž přenáší české kulturní dědictví na další generace.

MAŠKARY

Maškary jsou významnou součástí masopustních tradic v českých komunitách v Chorvatsku, zejména v Končenicích. Tento zvyk zahrnuje detailně připravené masky a choreografii, což dodává oslavám jedinečný charakter. Masopustní průvody a oslavy v moderním pojetí jsou organizovány téměř všemi krajskými spolky. Mezi typické masky v průvodech patří „Laufr“ a „medvěd“, které jsou nejen nápadné svým vzhledem, ale také symbolizují hluboce zakořeněné prvky českého folklóru.

Masky z masopustu chorvatských Čechů.

MÁJE

Májové slavnosti, včetně tradice stavění májek svobodným děvčatům a průvodu vesnicí doprovázeného večerní muzikou, jsou pečlivě udržovány v Hercegovci. V obcích jako Horní Daruvar, Mezurač, Lipovec, Tréglava a Rijeka se slavnostně stavějí i kácejí ve středu vesnice vysoké májky, kde se stávají centrem oslav a komunitního shromáždění.

*Oslava Máje,
májka*

DIVADLO

Čeští přistěhovalci přinesli do své nové vlasti v Chorvatsku bohatou tradici divadelního ochotnictví. Tato záliba začala nabývat konkrétních tvarů již v roce 1875 v rámci České besedy Záhřeb, a v roce 1890 bylo v Lipovci uvedeno první divadlo v rámci české krajanské komunity na venkově. Ochotnická představení sehrála klíčovou roli v udržování českého jazyka a v upevňování vlasteneckého cítění mezi Čechy v Chorvatsku.

První venkovské divadelní představení v Lipovci zorganizovali čtyři mladíci, kteří se setkali náhodou a spojili své umělecké nadání. Nejenže zpívali a hráli, ale také se věnovali vzdělávání místní mládeže v národních písních a tancích, a postupně se pustili i do divadelní činnosti. Pro mnohé místní obyvatele to byla první příležitost vidět divadelní představení. Postupem času se divadlo a další dramatické formy začaly šířit do dalších vesnic, kde je začali nacvičovat i další čeští krajané. Představení se konala v hospodách, soukromých domech a ve stodolách, dokud nebyly postaveny národní domy nebo zřízeny vlastní prostory pro české besedy, což umožnilo další rozvoj ochotnického divadla v české komunitě v Chorvatsku.

DECHOVÁ HUDBA

Česká kultura je úzce spjata s hudbou, a tak si prý nelze Čecha představit bez písně – ať už v radostných chvílích nebo v dobách smutku. V české komunitě v Chorvatsku se tradice dechové hudby začala formovat již koncem 19. století, a to především v rámci hasičských a sokolských spolků, později se rozšířila i do českých besed. Historicky první dechová hudba byla zřejmě založena ve Velkých Zdencích kolem roku 1886, což představovalo významný krok ve vývoji české hudební kultury v regionu.

Tato hudební tradice se rozšířila i do dalších osad, kde vznikaly nové dechové kapely. Během první světové války vznikl smíšený hudební soubor v rámci 1. československé brigády Jana Žižky z Trocnova. Po válce došlo k výraznému zlepšení hudební úrovně, přičemž roli hráli zejména schopní kapelníci.

Den české kultury, zpěv.

Festival v Daruvaru, kde vystoupila i skupina z České republiky.

Zajímavosti

- V obci Končevnice tvoří Češi většinu obyvatelstva. V místním farním kostele najdeme sochu svatého Václava a obrazy křížové cesty s českým textem.
- Výrazné stopy v chorvatském umění, vědě, kultuře, stavebnictví během staletí zanechali také mnozí jedinci pocházející z území Čech a Moravy...
- Pro učitele a vychovatele českých škol v Chorvatsku je pravidelně organizováno odborné školení v České republice.
- V krajanských vesnicích se slaví také posvícení.
- Radio Daruvar vysílá od roku 1968 každý den pořad v českém jazyce.
- Chorvatská televize uveřejňuje pořady o krajanech v českém jazyce v magazínu Prizma a v dokumentárním pořadu Menšínová mozaika. I mnohá další elektronická média v Chorvatsku vysílají pořady o české národnostní menšině.
- Na založení České besedy Záhřeb v roce 1874 se podílel novinář a politik Josef Václav Frič během své nucené emigrace (v Praze v roce 1848 během revolučního období zaujal pozici mluvčího radikálního studentského spolku "Slávie", jako vůdce přivedl pražské studenty na barikády).
- Český národní dům v Daruvaru vysvětil v roce 1939 kardinál Alojzije Stepinac (v r. 1998 byl papežem Janem Pavlem II. prohlášen za blahoslaveného).
- Ministerstvo zahraničí České republiky, Československý ústav zahraniční a další nevládní neziskové organizace i jednotlivci poskytují krajanům všestrannou podporu. Na pomoc přicházejí učitelé češtiny, choreografové, učitelé hudby a divadelní režiséři z ČR.
- V pivovaru v Daruvaru se vaří pivo od roku 1840. „Staročeské pivo“ je nejstarší obchodní značkou v chorvatském pivovarnictví, a užívá se nepřetržitě od roku 1893.

Česká piva v chorvatském obchodě

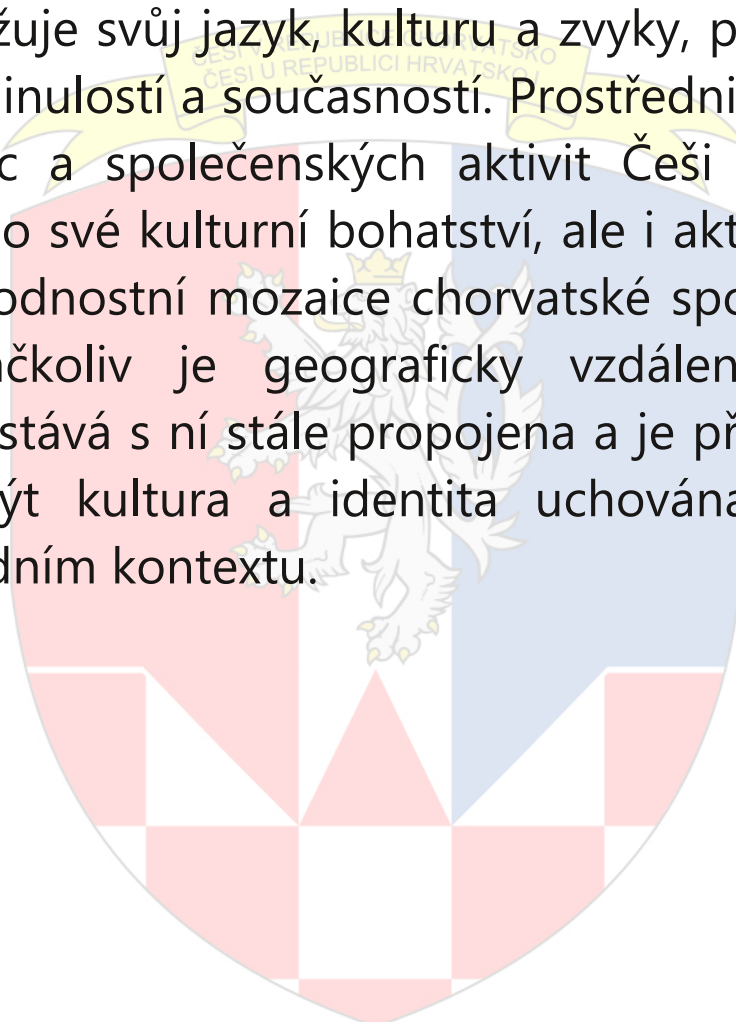
Stánek České besedy Velké a Malé Zdice

České občerstvení na Dni české kultury

Závěr

Česká menšina v Chorvatsku, s bohatou historií a kulturním dědictvím, představuje příklad zachování národní identity a tradic daleko od rodné země. Přes různé historické peripetie a proměny si česká komunita v Chorvatsku úspěšně udržuje svůj jazyk, kulturu a zvyky, přičemž vytváří most mezi minulostí a současností. Prostřednictvím školství, umění, tradic a společenských aktivit Češi v Chorvatsku nejen pečují o své kulturní bohatství, ale i aktivně přispívají k mnohonárodnostní mozaice chorvatské společnosti. Tato komunita, ačkoliv je geograficky vzdálená od České republiky, zůstává s ní stále propojena a je příkladem toho, jak může být kultura a identita uchována a rozvíjena i v mezinárodním kontextu.

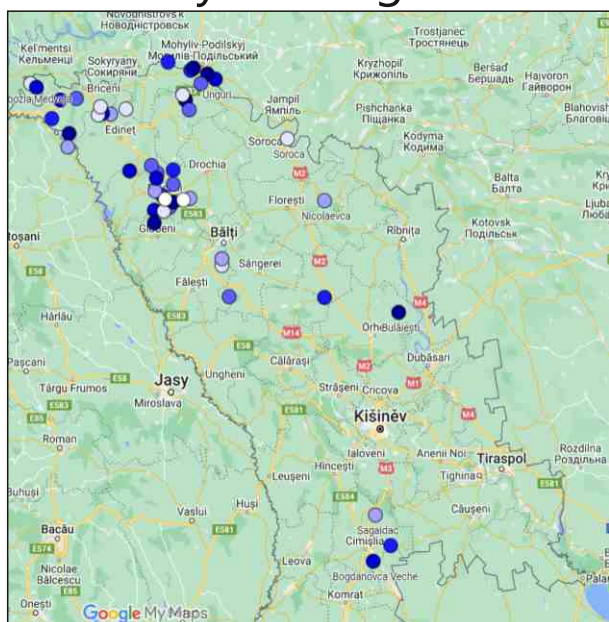
Ukrajinci v Moldávii

*Polina Chaika, Daria Kukhareva,
Polina Nilskaia, Tymur Obiedkov*

V kontextu národnostní pestrosti Moldávie vyniká zejména ukrajinská menšina, která s počtem přesahujícím 180 tisíc osob reprezentuje 6,57 % populace země a tvoří třetí nejpočetnější etnickou skupinu v zemi po Moldavanech, kterých jsou přibližně dva miliony a druhé místo zauímají Rumuni - o málo více než 190 tisíc lidí, což je 7 % z celkového počtu obyvatel země. Přítomnost Ukrajinců je nejvýraznější na severu, v blízkosti ukrajinských hranic, a v metropoli Kišiněv. Tato etnická skupina, ovlivněná historickými migracemi a kulturními výměnami, otevírá

pestré spektrum možností pro výzkum národnostních menšin. Jejich jazyková, kulturní a zvyková rozmanitost přitahuje pozornost vědecké komunity, včetně antropologů, lingvistů a etnografů, a nabízí další pohled na etnickou situaci v Moldávii.

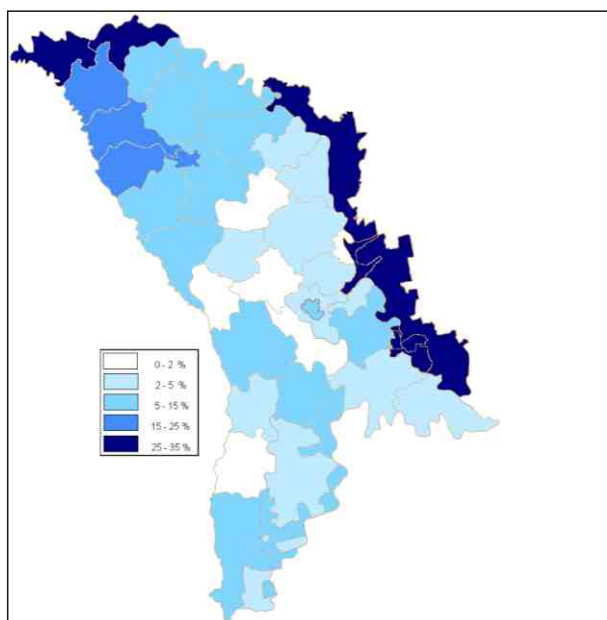

Mapa ukrajinských obcí v Moldávii.

V kontextu etnické pestrosti Moldávie získává téma ukrajinské menšiny na zvláštní aktuálnosti, zejména v souvislosti s nedávným ruským vojenským přepadením Ukrajiny, který vyvolal vlnu uprchlíků hledajících bezpečí. Moldávie v reakci na tuto krizi projevila mimořádnou otevřenost, když přijala přes 1,4 milionu ukrajinských občanů, z nichž více než 100 tisíc zůstalo v zemi.

Moldavská republika se nachází ve východní Evropě a skládá se z 39 správních jednotek. S počtem obyvatel dosahujícím 3 383 332 osob tvoří Moldavané a Rumuni významnou většinu, přičemž obě tyto etnické skupiny sdílejí společný jazyk a kulturní tradice. Ve stínu těchto větších skupin se však nachází ukrajinská menšina, jejíž historie a kultura jsou klíčem k pochopení etnické mozaiky Moldávie.

*Kišinev, Národní muzeum etnografie
a přírodní historie.*

*Podíl ukrajinského obyvatelstva Moldávie
(včetně Podněsterské republiky), r. 2004.*

Dějiny

Historie ukrajinské menšiny v Moldávii je úzce propojena s historií samotné země již od založení moldavského knížectví ve 14. století, které se nacházelo jak na území dnešní Moldávie, tak i na současném teritoriu Rumunska. Vedle Valachů tvořili značnou část obyvatelstva knížectví také Rusíni a východní Slované, kteří buď již dlouhodobě obývali území dnešní Moldávie, nebo sem migrovali z okolních oblastí. Mnoho odborníků považuje právě tuto východoslovanskou populaci za předchůdce dnešní ukrajinské etnické minority v zemi. Dlouholetá přítomnost a interakce s moldavským obyvatelstvem vyústily v bohatou kulturu, jazykové vlivy a vzájemnou kulturní výměnu mezi těmito historicky propojenými národy. Ukrajinská menšina se postupně rozrostla o další příslušníky, především o migranty z Bukoviny, Zakarpatí, jižních a východních oblastí Ukrajiny, včetně Besarábie, Budžaku, Krymu, Záporoží a Naddněprjanska, kteří přinesli s sebou bohatství ukrajinské materiální a duchovní kultury.

*Ukrajinský pár v krojích
(etoretro.ru, osobní sbírka
Igora Kuzmenka)*

*Fotografie z Národního muzea etnografie
a přírodní historie (Kišinev)*

Území dnešní Moldávie se často stávalo destinací pro ukrajinské migranty, které lákala částečná podobnost kultury a náboženských tradic. Zejména na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století, v období politických otřesů na území dnešní Ukrajiny, byly tyto migrační vlny zvláště intenzivní. Během těchto let nezůstala ukrajinská etnická menšina izolována, ale naopak se integrovala do moldavské společnosti. Smíšená manželství a vznikající rodiny byly běžné a v mnohých osadách generace Ukrajinců a Moldavanů společně žily bok po boku. Významné jsou rovněž hluboké kulturní a příbuzenské vazby v ukrajinsko-moldavském pohraničí, kde často najdeme příbuzné z obou národností, jejichž rodinné kořeny na obou stranách hranice sahají hluboko do minulosti a přetrvávají po mnohé generace.

Katedrála sv. Theodora ze Sychly, Kišinev

Exponáty a fotografie z Národního muzea etnografie a přírodní historie (Kišinev).

Rozpad Sovětského svazu a následné vyhlášení nezávislosti Moldávie a Ukrajiny v roce 1991 představují zásadní mezník nejen v historii obou států, ale i v životech jejich obyvatel. Pro ukrajinskou menšinu v Moldávii tyto události znamenaly začátek nové významné kapitoly, která otevřela prostor pro svobodnější pohyb mezi státy a podnítila vzrůstající zájem o národní historii a kulturu.

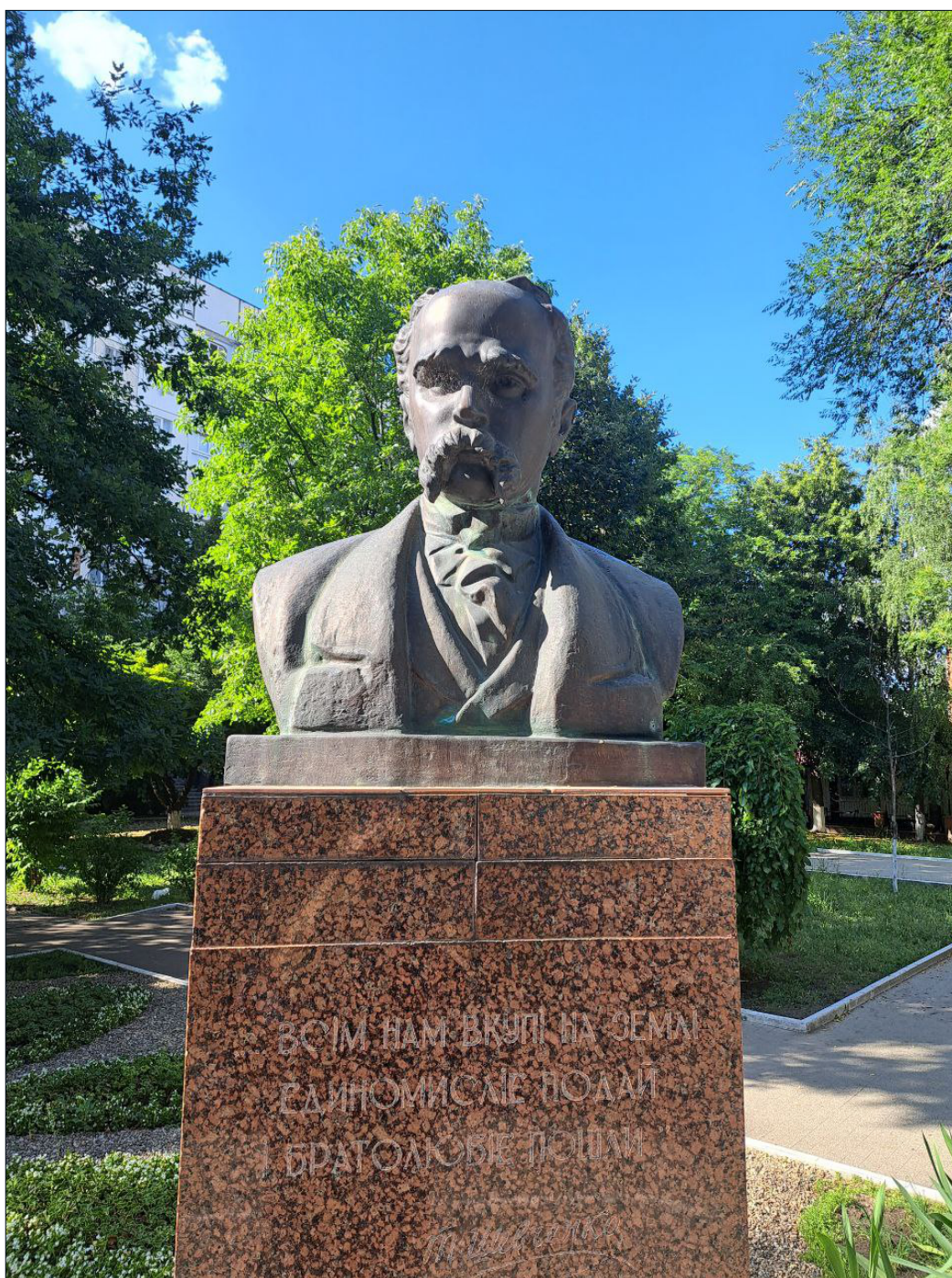
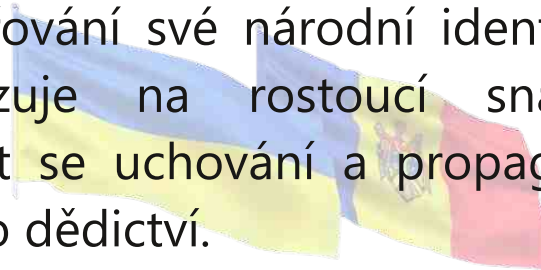
Vítězný oblouk, Kišiněv.

Socha bolševikům.

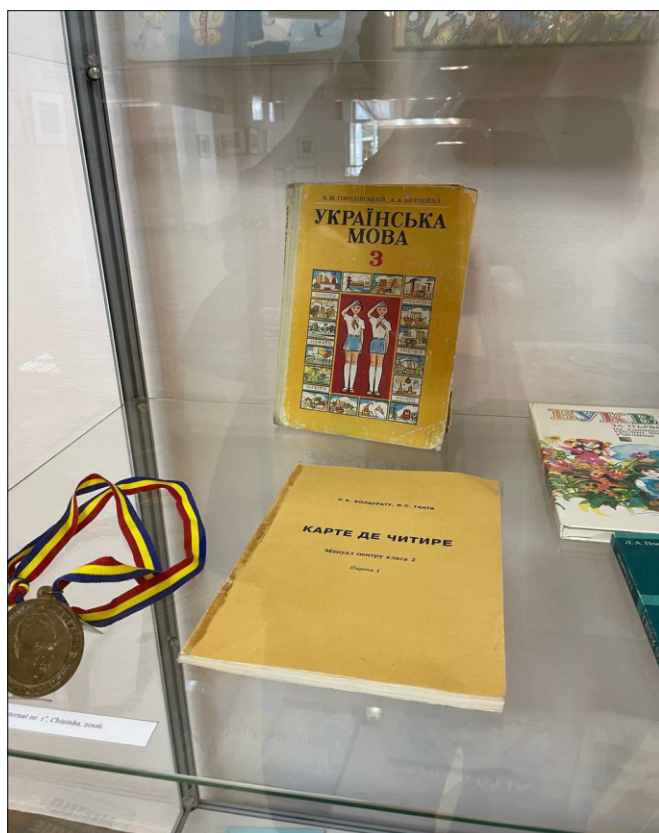
Mnohé ze současných aktivních veřejných a kulturních organizací Ukrajinců v Moldávii začaly svou existenci právě v posledních 20 letech. Výrazně se také zvýšila míra aktivity Ukrajinců v Moldávii při vyjadřování své národní identity. Tento vzestup aktivity ukazuje na rostoucí snahu moldavských Ukrajinců věnovat se uchování a propagaci své kultury, jazyka a historického dědictví.

Socha Tarasu Ševčenkovi, Balti.

SOUČASNOST

V současné době lze říct, že situace ukrajinské menšiny v Moldávii je ve fázi rozkvětu. Země Ukrajincům a dalším národnostním menšinám nabízí rozsáhlou paletu práv a příležitostí, což je zřetelné v mnoha oblastech života, od pojmenování ulic až po možnosti ve sféře vzdělávání, kde je zajištěna podpora pro výuku v mateřském jazyce.

Učebnice ukrajinštiny.

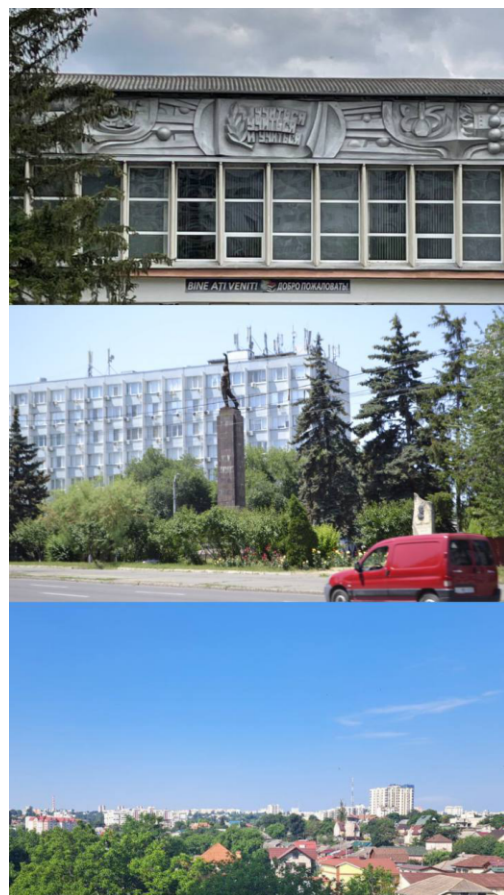

Kišinev, rozcestník na hlavním náměstí.

Z vyprávění našich informátorů, mezi nimiž je i občanský aktivista a spoluzakladatel „Kongresu Ukrajinců Moldávie“, vyplývá, že zájem o ukrajinskou kulturu a identitu mezi moldavskými Ukrajinci v posledních desetiletích stoupá. Postupně vznikají organizace zaměřené na ochranu kultury a menšinových práv. Ukrajinská komunita je rozptýlena po celé Moldávii a vytváří těsně propojené komunity. Důležitou roli v udržování a předávání ukrajinské kultury a historie hrají ukrajinské školy, kolem kterých se tyto komunity sdružují. Učitelé zde nejen učí, ale také jsou klíčovými postavami v organizování komunitního života.

Ačkoliv ukrajinské školy zaznamenaly v minulosti pokles popularity kvůli odporu k dodatečným hodinám výuky, v posledních letech, zejména v důsledku přílivu Ukrajinců uprchlých před válkou, roste poptávka po ukrajinském jazykovém a kulturním vzdělávání. Moldavská legislativa chrání status ukrajinských škol, což umožňuje jejich rozvoj a posiluje snahy o zachování ukrajinského jazyka jako menšinového jazyka.

Kišiněv se stává místem, kde ukrajinská řeč zní čím dál častěji, od literárních variant až po regionální nářečí, která se v městě prolínají s rumunštinou, a vytvářejí tak jedinečnou jazykovou mozaiku, obohacenou o prvky slovanských a románských jazyků.

Popularita aktivit spojených s ukrajinskou kulturou, jako jsou filmové večery a akce na zachování kulturního a duchovního dědictví, v Moldávii stoupá. Ačkoli někteří Ukrajinci nemají hluboké znalosti o vlastní kultuře a historii, zájem o tyto oblasti roste zejména mezi mladšími generacemi a postupně se rozšiřuje i mezi starší obyvatelstvo.

V Kišiněvě působí řada veřejných organizací, mezi nimiž vyniká Kongres Ukrajinců Moldávie. Tato organizace se zapojuje do širokého spektra činností, od pomoci uprchlíkům až po organizaci kulturních akcí, a sdružuje aktivisty všech věkových kategorií. Ukrajinská komunita v Moldávii není izolována od moldavského obyvatelstva; mnozí z nich uzavírají smíšená manželství, pracují, studují a sdílejí život s Moldavany a dalšími etnickými skupinami. Charakterizuje je nejen silná vazba na své spoluobčany a vyhraněná individuální identita, ale také stále se prohlubující pochopení a ocenění vlastní historie a kultury.

Ukrajinský den, Kišiněv.

Filmový festival „One minute 2023“, Kišiněv.

Velkou zásluhu na uchování a předávání kultury mají také vzdělávací instituce – například Státní univerzita Aleku Russo v Balti. Zde je katedra ukrajinského jazyka a literatury, na níž působí Centrum ukrajinského jazyka a kultury.

Na katedře ukrajinského jazyka a literatury působí Centrum ukrajinského jazyka a kultury. Na katedře se připravují a absolvují učitelé jazyka, literatury a historie a Centrum pod vedením D. Ignatěnkové provádí vědecké výzkumy v oblasti lingvistiky, etnografie a antropologie včetně každoročních badatelských kroužků pro ukrajinské děti a mládež, zaměřených na oživení zájmu o kulturu, historii a tradice.

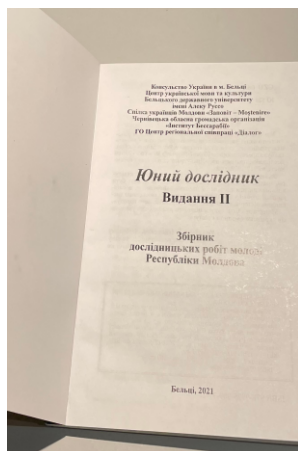

Státní univerzita Aleku Russo v Balti (www.sd-vp.info).

Je patrné, že po desetiletích, kdy kulturní dědictví, historické kořeny a další specifika moldavských Ukrajinců zajímaly jen úzkou skupinu vědců a aktivistů, se tato témata postupně stále více dostávají do oblasti veřejného zájmu a dialogu. Můžeme s jistotou říci, že v Moldávii dochází k oživení zájmu ukrajinské menšiny o vlastní identitu, její historický vývoj i současný stav.

Balti, učebna ukrajinského jazyka a společná fotografie s vedoucí katedry Dianou Ignatěnko.

Sbírka esejí a výzkumných prací ukrajinských studentů z Balti.

Arberešové v Itálii

*Kateřina Knittlová, Aneta Němcová,
Aneta Špronglová, Lucie Vacíková*

V Itálii se nachází několik etnických minorit a Arbëreshë (Arbëreshë), někdy označováni také jako Italo-Albánci, jsou jedni z nich. Žijí roztroušeně v sedmi regionech jižní Itálie: Calabria, Sicília, Molise, Puglia, Basilicata, Campania a Abruzzo. Počet příslušníků této minority se odhaduje na sto tisíc a lidí se smíšeným albánským původem až na dva miliony.

Kořeny této minority sahají až do 14. století, kdy Albánci ve velkém přišli na území Itálie. Hlavním důvodem této migrace bylo připojení Albánie k Osmanské říši. Území Albánie bylo součástí Osmanské říše až do roku 1912, kdy došlo k vyhlášení nezávislosti Albánie. Po pádu komunismu v Albánii v roce 1990, který vyvolal ekonomickou nestabilitu a hrozbu konfliktu, došlo k další velké migrační vlně.

Mapa arbëreshkých obcí v Itálii.

Arberešové v počtech

Přesný počet obyvatel této minority je nejistý, protože italské národní sčítání neshromažďuje údaje o mluvčích menšinového jazyka. Výzkumníci odhadují, že celá populace Arberešů v Itálii činí kolem 100 000 lidí, kteří jsou rozptýleni v 50 komunitách v sedmi regionech jižní Itálie. Tyto odhady vycházejí z průzkumů ISTAT z roku 1991, které jsou nejaktuálnějšími dostupnými daty o počtu obyvatel. Nicméně tyto průzkumy neměly specializovaný dotazník pro zkoumání menšin, což znamená, že nemusí přesně odrážet skutečný počet Arberešů.

Počty mluvčích v jednotlivých regionech byly následující: Calabria = 55 456, Sicilia = 14 600, Molise = 13 017, Puglia = 11 818, Basilicata 7 569, Campania = 1 334, Abruzzo = 510. Celkem tedy kolem 104 000 mluvčích.

Největší procento lidí, kteří mluví arbereštinou, žije v Basilicatě, zatímco většina komunit Arberešů se nachází v Kalábrii.

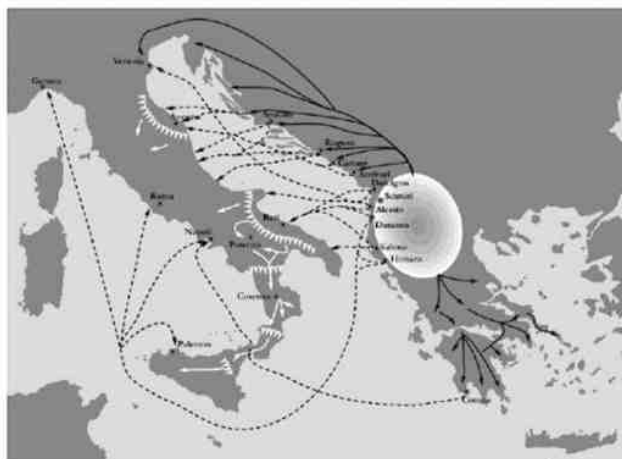
Typické kroje Albánců na Sicílii

(https://www.hks.re/wiki/2015:albanci_v_italii_arberesove)

Historický exkurz

Historie albánské přítomnosti v Itálii sahá do období mezi 14. a 16. stoletím, kdy albánský exodus z domoviny byl vyvolán vpádem osmanských vojsk na Balkán. Přestože ve 40. letech 15. století albánský vojevůdce a pozdější národní hrdina Skanderbeg dočasně zastavil osmanskou invazi v Albánii, mnozí Albánci se již vydali hledat nový domov v Itálii. Tito Albánci, kteří opustili svou rodnou zemi před více než pěti stoletími, se později stali známými jako Arberešové, nazvaní podle regionu Arbënor v jižní Albánii, odkud jejich předkové odešli.

Jedním z hlavních cílů albánské migrace se stala Itálie. Albánci se na tuto cestu vydávali buď přes severodalmatské přístavy, odkud pluli dále do Benátek, nebo se spoléhali pouze na mořskou dopravu, s kterou se dostali přes Jaderské moře. Jejich cílem byla především střední a jižní Itálie, a mnozí z nich dokonce pokračovali až na Sicílii, kde se v okolí hlavního města Palerma nachází dnes významná albánská eparchie Piana degli Albanesi. Kromě Itálie hledali Albánci nový domov také v Řecku, zejména na ostrovech Egejského moře a na Peloponésském poloostrově.

Migrace Albánců (XIV. - XVIII. století).

Národní hrdina Skanderbeg

Skanderbeg, celým jménem George Kastrioti Skanderbeg, se narodil v roce 1405 v severní Albánii a zemřel 17. ledna 1468 v albánském městě Lezhë. V dětství byl odveden jako rukojmí k tureckému sultánovi a vychován v islámské víře, přičemž od sultána Murada II. obdržel jméno Iskander, na počest Alexandra Velikého.

Po porážce Turků u Niše v Srbsku v roce 1443 se Skanderbeg přidal k albánskému odporu a přijal křesťanství. Následně obnovil své rodinné dědictví a v roce 1444 založil ligu albánských knížat, kde byl jmenován jejím vrchním velitelem.

V období 1444–1466 účinně odrazil třináct tureckých invazí a jeho úspěšný odpor proti armádám Murada II. v roce 1450 z něj udělal hrdinu v celém západním světě. V průběhu let získal určitou podporu z Neapole a Benátek a byl jmenován papežem Kalixtem III. generálním kapitánem Svatého stolce. V roce 1463 si zajistil spojení s Benátkami, které pomohlo zahájit novou ofenzívu proti Turkům. Až do konce života úspěšně odolával všem tureckým nájezdům. Po Skanderbegově smrti však citadela v Krujë padla v roce 1478 a Albánie se na několik století dostala pod osmanskou nadvládu.

Busta Skanderbega v Pianë degli Albanesi.

Profesor Mandala z univerzity v Palermu se vyjádřil k postavě Skanderbega jako k významné osobnosti nejen v kontextu albánské, ale i evropské historie. Dále zdůraznil úsilí univerzit o podporu povědomí o Skanderbegovi a arberešské kultuře. „V rámci zachování arberešského kulturního dědictví je Skanderbegova památka uctívána i v italských školách,” vysvětlil profesor. „Jako příklad lze uvést seminář pro doktorandy z oblasti vizuální kultury, který se uskuteční na Univerzitě v Palermu v prvním prosincovém týdnu roku 2023. Seminář nazvaný 'Skanderbeg na Elysejských polích: Multimediální recepce národního hrdiny v éře humanismu' se zaměří na zobrazení Skanderbega ve figurálním umění, literatuře, hudbě a dalších uměleckých formách, a také prozkoumá jeho ikonografickou historii.” Podle profesora Mandaly nové generace projevují vůči Skanderbegovi velkou hrdost a zájem, neboť je považován za klíčový prvek albánské a arberešské identity.

Socha Skanderbega v Tiraně.

*Socha Skanderbega –
hrad Kruje v Albánii.*

Nejlepší a nejhorší období arberešské minority

Každé historické období má své klady i zápory, své šťastné i smutné okamžiky. V případě Arberešů se tato minorita dočkala stálého růstu materiálních i duchovních životních podmínek. Existovaly důležité epizody, které poznamenaly dějiny albánské komunity v Itálii.

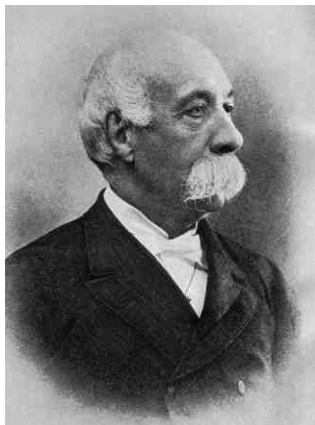

Pět dnů v Miláně v roce 1848.

Arberešové sehráli významnou roli v procesu zvaném Risorgimento, který probíhal mezi lety 1815 a 1870. Risorgimento označuje sérii událostí, jež vedly k politickému sjednocení Itálie a jejímu osvobození od staletého rozdělení, což nakonec vyústilo v národní nezávislost. Arberešové, jako integrální součást italské společnosti, se na tomto klíčovém období italské historie rovněž podíleli.

Když se Benito Mussolini ujal moci v Itálii, bylo pro něj zásadní prokázat svou sílu a význam, zejména ve vztahu k Adolfu Hitlerovi a jeho nacistickému Německu. V rámci tohoto úsilí Mussolini zahájil invazi do Albánie, země, která s Itálií do té doby udržovala přátelské vztahy. Tato okupace byla vnímána jako projev fašistické expanze a byla mnohými kritizována, včetně Arberešů, kteří považovali fašistickou okupaci Albánie za čistě politickou a vojenskou demonstraci moci, a tedy jako krok, který byl v rozporu s jejich hodnotami a historickými vazbami na Albánii.

Mezi významná jména patří například

- *Francesco Crispi*: jeden z architektů sjednocené Itálie. Jako významný politik albánského původu se stal klíčovou postavou v čele hnutí Risorgimento v Itálii. V letech 1893–1896 byl předsedou italské vlády. Kromě arbereštiny ovládal italštinu, řečtinu a sicilštinu.

- *Antonio Gramsci*: byl významnou postavou italské politické scény. Jako jeden z hlavních zakladatelů Italské komunistické strany v roce 1921, výrazně přispěl k politickému diskurzu v Itálii. Jeho intelektuální vliv přesahoval hranice Itálie. Proslavil se nejen jako politik, ale i jako myslitel a teoretik. Zemřel ve fašistických věznicích. Měl také albánský původ.

Rozdíl mezi arberešským a italským osudem nelze vyjádřit, neboť integrace obou národů je tak hluboká, že společně sdílejí téměř všechny historické události. Války a historické události, které ovlivnily Itálii, se stejně dotkly rovněž Arberešů, a obě komunity spolu sdílely jak temná, tak i snazší období.

Dvojjazyčné ukazatele (v italštině a albánštině) v Piana degli Albanesi, Sicílie.

Proměna vztahů: Arberešové, Italové, Albánci

Při pohybu mezi různými etniky jsme sledovali postoje, které jednotlivé skupiny zaujímají vůči ostatním. I když historie často slouží jako spojovací prvek, není pro všechny stejná a postupy vůči ostatním etnikům se v průběhu času vyvíjely. U některých skupin jsme zaznamenali změnu postojů ovlivněných současnými událostmi, zatímco u jiných došlo ke kontinuitě a posílení vztahů.

Tento trend kontinuity a posílení vztahů je zřejmý u Arberešů, Italů i Sicilianů. Arberešové kladou důraz na jazyk, rituály a vše, co souvisí s jejich identitou. I když se cítí být Italy díky generacím svých rodin žijících v Itálii a vlastnímu narození a výchově v této zemi, Arberešové jsou zároveň hrdí na svou odlišnost a tradice. Z pohledu Italů se názory mohou různit, přičemž většina z nich o existenci této komunity ani neví. Pokud však Italové Arbereše znají, obvykle díky geografické blízkosti k jedné z jejich vesnic, bývají k nim vstřícní.

Mezi Albánci a Arbereši dochází k změnám. Albánie, dříve vnímaná jako země předků, je nyní oblíbeným cílem pro turistiku díky své krásné přírodě, gastronomii, moři a příznivým cenám. Avšak Arberešové stále více vnímají Albánce jako cizince a dříve pocítovaná blízkost a porozumění ustoupilo.

Vztahy mezi Albánci a Italy se také vyvíjejí. Historické a kulturní spojení Itálie a Albánie sahá až do dob Skanderbega. Když se papežové rozhodli zasáhnout na Balkáně, poslali tam vojenskou i misionářskou podporu, především františkány, kteří podporovali křesťanskou kulturu, zejména v Albánii. Mnoho albánských katolických kněží odcházelo studovat do Itálie, často bývali dvojjazyční.

Dnes se však tento trend mění. Mladí Albánci se více zaměřují na angličtinu, přesto někteří nadále hovoří italsky, zvláště ti, kteří studují v Itálii. Existují různé dohody mezi italskými univerzitami a univerzitou v Tiraně, umožňující studentům účastnit se programu Erasmus a mezinárodních projektů.

Spletitost etnické identity Arberešů

Při zkoumání etnické identity členů arberešské komunity jsme narazili na mnoho různých názorů. Je důležité zdůraznit, že ani jeden z nich není správný či špatný, protože musíme brát v úvahu i rodinné a společenské pozadí jednotlivých respondentů. Přesto je zde společný prvek, kterým je hrdost na to, že jsou odlišnou etnickou součástí společnosti, v níž žijí. Definují se na základě vlastních přesvědčení, přičemž v jejich identitě vždy figuruje italský, sicilský a arberešský prvek. Někteří Arberešové se identifikují nejprve jako Italové, poté Sicilané a nakonec Arberešové, zatímco jiní se prezentují nejprve jako Arberešové, pak Sicilané a nakonec Italové, pokud cítí silnou vazbu k tradici.

Náboženská tradice

Náboženská tradice Arberešů představuje jedinečný fenomén v dějinách katolické církve. Tato etnická skupina, která se usadila v Itálii, si přinesla bohaté byzantské liturgické tradice, jež byly od počátku katolickou hierarchií respektovány. Ačkoliv Arberešové sdílejí katolickou víru s většinou Italů, jejich náboženské praktiky a rituály vykazují zřetelné rozdíly.

Zásadním prvkem jejich náboženského života je slavení mše podle řecko-ortodoxního ritu. Tato specifika se projevují v několika oblastech, například v tom, že jejich kněží, přestože jsou součástí katolické církve, mohou vstoupit do manželství, a zároveň si uchovávají hlubokou úctu k papeži jakožto duchovnímu vůdci. Dalším výrazným prvkem jejich liturgie je používání chleba místo tradiční hostie při Eucharistii, což odráží jejich byzantské dědictví a je významným symbolem jejich kulturní a náboženské identity.

Arberešové, jakožto součást italsko-albánské církve, se hlásí k katolicismu byzantského ritu. Tato forma katolicismu je pro ně nejen vyjádřením víry, ale i prostředkem uchování a projevu jejich jedinečné kulturní identity, která se vyvíjela po staletí. Tato syntéza východních a západních náboženských tradic je příkladem kulturního a duchovního bohatství, které Arberešové přinášejí do širšího kontextu katolické církve.

Struktura církve je analogická latinské církvi, avšak její duchovní představitelé jsou známi pod jejich řeckými názvy. Biskup, známý jako eparcha, stojí v čele místní církve a je

Italsko-albánský kostel. (www.jemi.it)

podřízen Římu, tedy papeži. Piánská diecéze je přímo závislá na dikasteriu pro východní církve, které funguje jako prostředník mezi papežem a jednotlivými diecézemi. V dikasteriu působí kardinál nebo arcibiskup, který má na starosti výběr jmen potenciálních biskupů. Další významnou postavou je protosyncel, což je obdoba generálního vikáře. Na místní úrovni slouží kněží a faráři, označovaní v jednotném čísle jako papas a v množném čísle jako papades. Nejnižší stupeň svěcení mají jáhni.

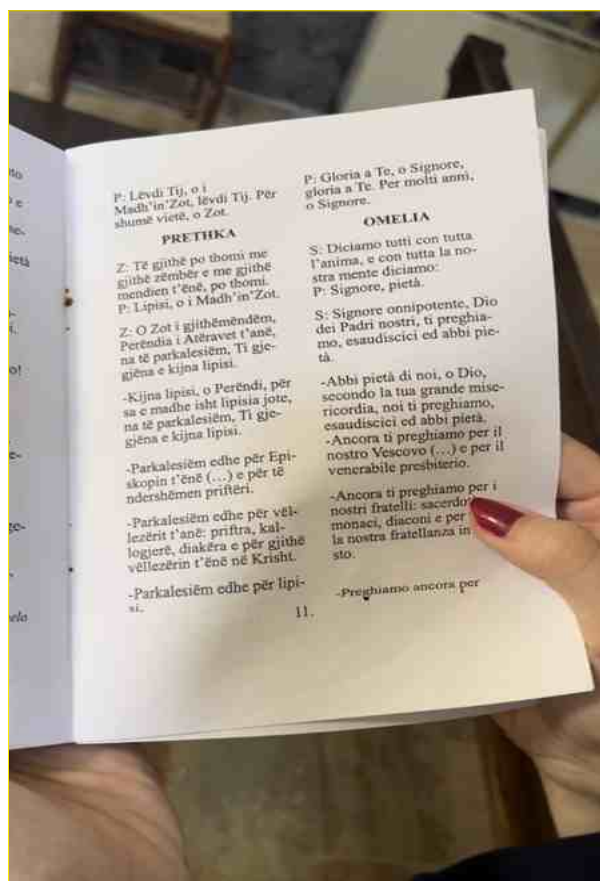

*Italsko-albánský kněz
v Palermu na
Květnou neděli*

*Italsko-albánský kněz
a jáhen z Contessa
Entellina při žehnání
kříže*

Určitou formu adaptace můžeme spatřovat v liturgii, neboť mše svatá se slouží trojjazyčně. V Pianë degli Albanesi se běžně používá arbereština a řečtina. V posledních letech se však začala do liturgie zavádět italština, aby byla mše srozumitelnější pro širší komunitu. V jiných obcích se postupně upouští od používání arbereštiny během mše, a tak se tento jazyk z liturgické praxe pomalu vytrácí. Například v obci Contessa Entellina se arbereština používá jen sporadicky, zatímco řečtina a italština jsou v liturgii dominantní. V sousedních obcích Palazzo Adriano a Mezzojuso již byla arbereština z liturgie vypuštěna úplně.

Arberešsko-italský sborník.

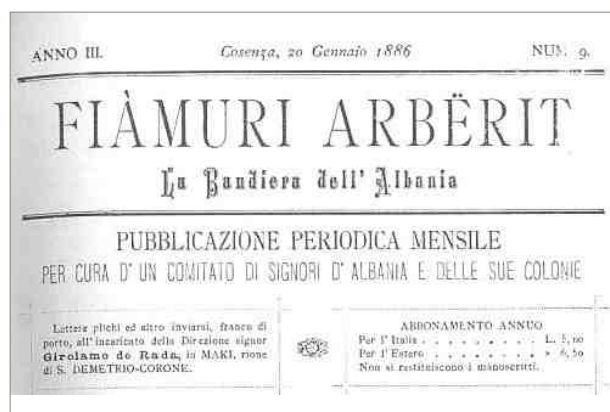
Praktikování a udržování arbereštiny

Charakteristika jazyka

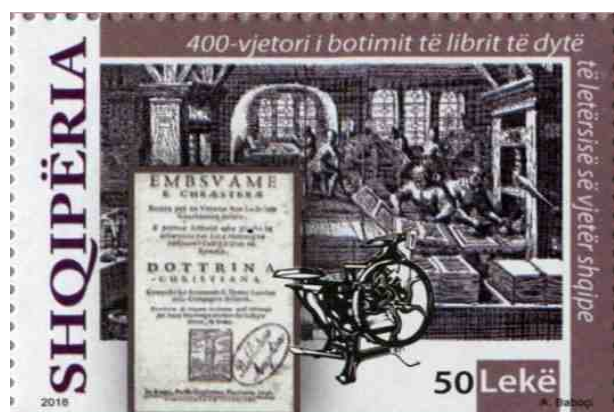
Arbereština (arbëresh) vychází z albánského jazyka a dnes je většinou považována za jeho dialekt. Albánština, stojící jako samostatná větev v rámci indoevropských jazyků, se rozděluje na dva hlavní dialekty: Tosk a Gheg. Na severu Albánie jsou dialekty Gheg a v jižní oblasti se vyskytují dialekty Tosk. Arbereština obsahuje prvky obou těchto dialektů.

Arbereština je dále ovlivněna jazyky jako je latina, slovanské jazyky (zejména srbština), řečtina, turečtina a italština v závislosti na jednotlivých italských regionech, kde Arberešové žijí. Tímto způsobem vznikly různé varianty arbereštiny, jako jsou kalábrijská arbereština a sicilská arbereština, ale všechny sdílejí základní jádro vycházející ze středověké albánštiny.

Arberešská abeceda se skládá jak z latinských písmen, tak několika řeckých. Moderní pojmy se musí vyjadřovat v italštině, jelikož v arbereštině neexistují.

Fiàmuri Arbërit (Vlajka Albánie), arberešský měsíčník z r. 1886.

Albánská známka k 400. výročí vydání publikace E Mbësuarë e Krështerë (Křesťanské učení) kněze Luky Matranga (1592), jedné z nejstarších publikací v albánském jazyce.

Bilingvismus a úpadek jazyka

Každý mluvčí arbereštiny dokáže zároveň plynule komunikovat v italštině. Při pozorování komunikace mezi Arbereši se ukázalo, že arbereština má převahu v jejich vzájemných rozhovorech. Přejít mezi arbereštinou a italštinou je pro ně přirozené. Derhemi ve své studii 'The Endangered Arbëresh Language and the Importance of Standardized Writing for its Survival' poznamenal, že ačkoliv většina mluvčích používá arbereštinu pro jednoduché a neformální konverzace, mají potíže s použitím tohoto jazyka v dlouhých a složitých rozhovorech. To vede k postupnému přechodu do italštiny kvůli vlivům a slovní zásobě z tohoto jazyka. Mladí lidé, kteří nejsou v arbereštině zcela zbláhli, se často obrací k italštině i v běžných konverzacích. Derhemi také zmiňuje, že mnoho mluvčích arbereštiny není schopno tento jazyk psát, což je důsledkem nedostatečného vzdělávání v tomto jazyce. Výsledkem je, že i ti, kteří mluví arbereštinou, často vykazují gramatické a lexikální nedostatky.

Situace v Pianě degli Albanesi se také změnila. Mladší generace neovládá arbereštinu tak dobře, jako tomu bylo dříve, a počet mluvčích tohoto jazyka klesá. K úpadku arbereštiny přispívá i zvýšený kontakt s italsky a sicilsky mluvícími sousedními oblastmi.

„Dvacetiletí a třicetiletí mluví arbereštinou bez problémů, zatímco velmi mladí lidé, mladší 20 let, mají s mluvením potíže, ačkoli mluvený projev je přítomen. Těm vyhovuje spíše italština. Kvůli této situaci hrozí tomuto jazyku zánik.“
(Profesor Mandala)

Mnoho arberešských rodičů už svým dětem arbereštinu nepředává tak často. Jedním z důvodů je obava, že by to mohlo ztížit učení se italštině, kterou považují za praktičtější jazyk. K poklesu užívání jazyka přispívá i vysoká míra nezaměstnanosti. Tento faktor vede mladé lidi k hledání pracovních příležitostí ve velkých italských městech a k častějším sňatkům s lidmi z většinové populace.

„Dnes už rodiče jazyk neučí, protože se bojí, že se děti nenaučí italsky.“ (Pietro)

Derhemi poukazuje na nutnost stanovit normativní formu jazyka a zdůrazňuje důležitost okamžitého zavedení výuky psané, kodifikované podoby jazyka ve školách.

Role rodičů při předávání jazyka

V případě, že oba rodiče hovoří arberešsky, je pravděpodobnější, že tento jazyk předají svým dětem. Naproti tomu, pokud arbereštinu ovládá pouze jeden z rodičů, děti se obvykle učí převážně italsky. V Pianě degli Albanesi se v posledních letech zvyšuje počet smíšených rodin, kde pouze jeden z rodičů mluví arberešsky, což vede k tomu, že děti jsou častěji vychovávány v italsky mluvícím prostředí. Respondenti zdůrazňují klíčovou roli matek v předávání jazyka dětem. Pokud matka mluví arberešsky, zvyšuje se šance, že dítě si tento jazyk osvojí. Naopak, v případě, že matka tento jazyk neovládá, i když otec ano, stává se pro dítě osvojení arbereštiny obtížnějším.

„Matka má v předávání jazyka silnější roli, protože je rodičem, který je nejvíce doma. Matka je v životě dětí přítomna více než otec, i když pracuje. Děti se vždy uchylují ke své matce.“ (Simona)

Výuka jazyka ve školách

Ve školách v Pianě je výuka arbereštiny zaměřena spíše na básničky, písničky a říkanky než na gramatiku. Většina lekcí probíhá ústně a na většině škol je v současnosti nabízena pouze jedna hodina arbereštiny týdně. Klíčovou roli v udržování výuky tohoto jazyka hraje nadšení a vůle učitelů, přestože často nejsou formálně kvalifikovaní pro výuku arbereštiny. Tento nedostatek kvalifikace spolu s omezeným používáním písemné formy jazyka, která by umožňovala čtení a psaní, přispívá k výraznému poklesu jazykových dovedností mezi Arbereši. Navíc, vzdělávací systém v Pianě se omezuje pouze na základní a střední školy, což nutí studenty hledat vyšší vzdělání mimo tuto oblast, a vede k dalšímu oslabení přítomnosti jazyka ve vyšším vzdělávacím prostředí.

Jazyk a náboženství

Jak již bylo uvedeno, v kostelích v Pianě degli Albanesi se běžně používá arbereština a řečtina. V posledních letech se však začala zavádět pro některá čtení i italština. Naopak v Santa Cristina Gela, kde se slaví římský ritus, se jako liturgický jazyk používá italština. V Contessa Entellina při mši převažuje italština a řečtina, zatímco arbereština se používá jen ojediněle. Při křtinách a svatbách závisí výběr

jazyka na rozhodnutí účastníků daného obřadu.

(foodfilebasilicata.blogspot.com)

Chutě Arberešů: Sicilská inspirace

Zajímalo nás také, jak vypadají stravovací návyky arberešské minority. Arberešský způsob stravování není od italského příliš odlišný. Pro Arbereše žijící na Sicílii má blízko právě k sicilskému způsobu stravování. Arberešská kuchyně často přebírá tradiční italské gastronomické vlivy, přičemž v sicilské oblasti, jako je Piana degli Albanesi, jsou tyto vlivy obzvláště výrazné. Rozdíly se vyskytují hlavně v technikách přípravy, výběru ingrediencí a lokálním pojmenování jídel. Jelikož jsme většinu času strávili v Piana degli Albanesi, nahlédli jsme v místní knihovně i do sbírky receptů z roku 2020. Tu s námi prošel i jeden z respondentů. Takto jsme získali hlubší pochopení rozdílů ve způsobu přípravy jídel a zjistili, jaká jídla jsou mezi místními obyvateli skutečně oblíbená.

Například lokální interpretace sicilského dezertu 'Cassata' se vyznačuje méně sladkou chutí a jednodušší prezentací ve srovnání s tradiční palermskou verzí, která je známá svou sladkostí a bohatou dekorací. To ukazuje na zajímavé spojení arberešských a sicilských kulinářských tradic.

V Palermu jsme také ochutnali Arancinu, rýžové krokety, které jsou podle sicilské tradice typické pro svátek Santa Lucia. Tento zvyk udržují i Arberešové, ale Arancinu lze najít i mimo tuto sváteční příležitost.

Během naší návštěvy Piany degli Albanesi jsme měli příležitost ochutnat Cannolo, tradiční sicilský dezert, který je zvláště proslulý právě v této oblasti. Cannolo se vyrábí ze smaženého těsta a plní se ricottou z ovčího mléka. V Palermu jsme narazili na různé varianty tohoto dezertu, zdobené například pistáciovými oříšky, nakládanou citrusovou kůrou, čokoládou nebo koktejlovými třešněmi. V Pianě však Cannolo podávají

v jeho tradiční, nenamáčené formě, což odráží přirozenou chuť a jednoduchost arberešské kuchyně.

Jako zajímavost na závěr této kapitoly lze zmínit naši návštěvu jedné z místních pianských hospod, kde jsme si mohli vychutnat nejen bilingvní konverzace místních, ale i české pivo.

Arberešské tradice: uchování nebo zánik?

V důsledku odchodu mladých lidí z tradičních arberešských vesnic, jako je například Piana degli Albanesi, se arberešské zvyky postupně vytrácejí. Podle výpovědi jedné ženy, žijící v Pianě, je jedním z důvodů odchodu mladých lidí strach o budoucnost. To byl hlavní důvod odchodu i jejích dětí, které opustily Pianu kvůli studiu ve městě.

Podle jiné obyvatelky Piany degli Albanesi bylo dříve snazší si zde uchovat kulturu. V době, kdy v Pianě neexistovala hromadná doprava a městem neprojížděla ani žádná auta, se sňatky uzavíraly jen mezi místním obyvatelstvem, takže se zvyky a tradice udržovaly v rodině po celé generace.

Větší obrázky!

Piana degli Albanesi

Navzdory tomu se v Pianě degli Albanesi a dalších albánských vesnicích v jižní Itálii dodnes slaví různé svátky spojené s albánskou a arberešskou tradicí. Kromě Svátku Ježíšova křtu, při kterém biskup spolu se všemi kněžími pořádá průvod od katedrály a žehná vodě, se v Pianě každý rok koná událost známá jako Lazarův zpěv. Během tohoto svátku se tančí tradiční národní tanec vallje. Každoročně se také v Pianě degli Albanesi slaví Svátek svatého Jiří. Tato slavnost zahrnuje průvod se sochou svatého Jiří, kterou nese dvanáct lidí.

Jedním z význačných svátků pro Arbereše v Itálii jsou Velikonoce (Pashkët). Tento svátek je spojen, více než ostatní, s tancem vallje. Kromě tance se také zpívají národní písně, jako je například Skanderbegova píseň. Během velikonočního období se tradičně podávají speciální pokrmy, včetně červených velikonočních vajíček, a rodiny se scházejí k oslavě. Tento zvyk se v podstatě slaví stejně jako v jiných křesťanských zemích.

**Větší
obrázky!**

Piana degli Albanesi

Podle Pietra, obyvatele vesnice Piana degli Albanesi, vesnice díky těmto slavnostem ožívá. Na druhou stranu jsou podle něj tyto svátky jedinou věcí, která udržuje arberešskou kulturu. *"Když se právě nic neslaví, zdá se, že arberešská komunita téměř neexistuje,"* vysvětluje Pietro.

Některá kulturní zvyklosti a prvky v arberešských rodinách se liší od albánských i italských. Například tradiční kroj není typický albánský. I když můžeme podobné kroje vidět v Albánii, arberešský kroj je více ovlivněný 18. stoletím, barokem a také sicilským stylem.

**Větší
obrázky!**

*Tradiční arberešský kroj
(při svátku Ježíšova křtu
v Pianě degli Albanesi).*

Podle profesora Mandaly jsou dnes arberešské zvyklosti blíže těm italským a i zde jako v jiných kulturách je zvykem, že se žena stará o domácnost (vychovává děti, vaří), zatímco muž na druhou stranu zajišťuje finanční prostředky.

Pietro, který je obyvatelem vesnice, kde stále udržují arberešské tradice, tvrdí, že jeho komunita byla vždy kulturně aktivní. V minulosti zde působili významní spisovatelé pro arberešskou komunitu, jako například Giorgio Buzzetta a Luca Matranga. Avšak i přes tuto kulturní aktivitu se Pietro obává, že kontakt s tradicemi a územím se postupně vytrácí. Přestože se tradiční zvyklosti stále dodržují, zachování těchto tradic je stále obtížnější, jak vysvětluje Pietro. Dodává, že liturgické písně jsou nadále uchovávány díky kněžím, kteří se o ně starají.

Svatby a nošení kroje byly také ovlivněny současnou dobou. Dnes na polovině arberešských svatbách nevěsty volí svatební šaty jako kroj, a na druhé polovině svateb jsou

k vidění klasické bílé šaty. Podle Pietra dříve nevěsty nosily na svatbách téměř výhradně arberešský kroj, který v dnešní době stále častěji ustupuje klasickým bílým šatům. Pietrův přítel Andrea také poznamenal, že arberešský kroj je často vnímán jako zastaralý, a navíc je dnes velmi drahý.

Tradiční arberešský kroj.

To, že dnes kultura v Pianě a jiných arberešských vesnicích upadá spolu s jazykem, je zjevná věc, kterou nám potvrdilo více informátorů. Je zde ale určitá snaha ze strany mladých aktivistů, univerzitních profesorů a do jisté míry také italské vlády o podporu této minority. Můžeme tedy jen doufat, že arberešská minorita v jižní Itálii neupadne v zapomnění a bude nadále zajímavým kulturním aspektem v historii Itálie i Albánie.

**Větší
obrázky!**

Arbëreshké kroje.

Tradice sousedství

Ve vesnici Piana se tradičně říká „Gitonia griá“, což znamená „sousedství jako příbuzenství“. Tento výraz symbolizuje a v minulosti také prakticky znamenal pevné vztahy mezi sousedy – v nouzi stačilo zaklepat na dveře vedlejšího domu. Tato silná vzájemná podpora mezi Arbereši je jedním z klíčových důvodů, proč se tato menšina dokázala udržet v Itálii po celá staletí. Sousedství zde představovalo jednu velkou rodinu. Večery Arberešové často trávili společným posezením před domy, vyprávěním příběhů a vtipů.

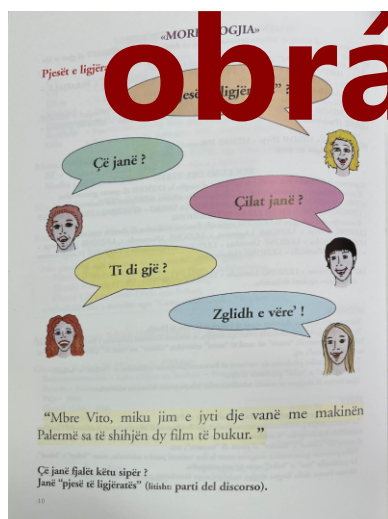
Avšak v současnosti tento kolektivní duch upadá, a nahrazuje ho rostoucí individualismus. Arbereští sousedé se již tolik neznají a sdílení už není běžné. Tento pokles tradičních zvyků byl dále zkomplikován urbanizací vesnic, kde vznikaly nové budovy a měnila se struktura obce. Dříve hustě osídlené oblasti jsou dnes opuštěné kvůli špatné dostupnosti dopravy, což pro místní obyvatele znamenalo nepraktičnost. Mnoho obyvatel z Piany degli Albanesi navíc dojíždí za prací či studiem mimo svou vesnici.

Iniciativy pro zachování arberešského jazyka a kultury

Z podnětu Anselma Lorecchia, významného představitele arberešského kulturního života, novináře, básníka a politického aktivisty, byl založen časopis 'La Nazione Albanese' (Albánský národ), který vycházel v letech 1897 až 1924. Tento časopis se intenzivně věnoval politickým a kulturním událostem v Albánii a byl psán albánsky, arberešsky a převážně italsky. V roce 1963 byl vydán první arberešský slovník od kněze Emanuele Giordana. Rovněž je třeba zmínit Giuseppe Schirò di Maggio, arberešského básníka a dramatika, který v současnosti působí jako šéfredaktor časopisu 'Albanian World', psaného výhradně arberešsky. Jeho hry byly inscenovány například v Pianě. Od roku 1982 je zapsán v Řádu novinářů Sicílie a založil Facebookovou skupinu 'Shkruanj Urtësisht Përgjithmonë Arbërisht', což v překladu znamená 'Vždy píš moudře arberešsky'. Je také spoluautorem učebnice 'Udha e mbarë!' (Správná cesta!), která se používá ve školách v Pianě a nabízí komplexní výuku arbereštiny pro všechny věkové a vzdělávací úrovně. Poslední vydání této učebnice bylo publikováno v roce 2001.

Učebnice Udha e mbarë!

Projekt na podporu arberešského jazyka zahájil student Giulio Cuzcenza, který se věnuje studiu počítačové lingvistiky. V rámci tohoto projektu byly v Pianě umístěny letáky s QR kódem a výzvami jako 'Přispějte větou v arbereštině, kterou jste používali v dětství' nebo 'Přidejte poslední větu, kterou jste řekli v arbereštině.' Cílem

projektu je shromáždit lingvistická data pro vytvoření jazykového korpusu, což je sbírka textů v daném jazyce, jež slouží pro další výzkum a analýzu. (V listopadu roku 2023 tato databáze obsahovala 1276 vět).

*Letáky s QR kódem
rozmístěné po Pianě*

Dalším projektem je 'The Arberesher', který založili Vito a Salvo Saieva, rodáci z Piany. Cílem tohoto projektu je zpřístupnit arberešskou kulturu širšímu světovému publiku. Jedná se o online magazín, který je publikován na sociálních sítích (Facebook a Instagram) a je inspirován prestižním časopisem The New Yorker. Magazín přináší příspěvky od místních umělců a odborníků na arberešskou kulturu. Obsah je psán jak v italštině, tak v angličtině, čímž se stává přístupným širokému spektru čtenářů.

Od 15. prosince 1999 platí v Itálii zákon č. 482/1999, který se zabývá ochranou historických jazykových menšin. Tento zákon uznává existenci dvanácti jazykových a historických menšin na italském území, mezi něž patří albánská, katalánská, německá, řecká, chorvatská, slovinská, francouzská, franko-provensálská, friulská, ladinská, okcitánská a sardinská menšina. Zákon se zaměřuje na podporu užívání minoritních jazyků ve veřejném sektoru a jejich začleňování do vzdělávacího systému v menšinových oblastech. Umožňuje například používání menšinových jazyků ve školách a na úřadech, povoluje dvojjazyčné označování v obcích a zaručuje občanům náležitým k těmto menšinám právo mít svá jména a příjmení zapsána v dokladech v jejich mateřském jazyce.

Univerzitní centra v Palermu a Cosenze začala vyvíjet jazykové příručky s cílem prohloubit pochopení místních arberešských dialektů. Jako příklad lze uvést publikaci Gramatika dialektu arbëreshe z Piana degli Albanesi.

V roce 2008 byla zahájena činnost vícejazyčné televizní stanice 'Arbëria TV Occitana', která vysílá z Cosenzy v arbereštině a okcitánštině jednou týdně. Program se soustřeďuje na zpravodajství o aktivitách menšinových komunit Arberešů a Okcitánců.

Dvojjazyčné nápisy byly zavedeny na mnoha místech, čímž se podporuje jazyková rozmanitost v regionech.

RAI (Radiotelevisione Italiana) je italská veřejnoprávní radiotelevizní společnost, která byla v minulosti opakovaně vyzývána ke zřízení kanálu pro arberešskou komunitu, aby podpořila vysílání v arberešském jazyce. Přesto zatím nedošlo k plnému splnění požadavků zákona o vysílání v jazycích menšin. Tato situace by se však mohla změnit, neboť podle nejnovějších informací byla 7. září 2023 italskému parlamentu předložena žádost o zahájení vysílání v arbereštině. Tuto žádost iniciovalo Federativní hnutí jazykových menšin – Nuova Arbëria, ve spolupráci s profesory z Kalábrijské univerzity, Univerzity v Palermu a arberešskými starosty. Návrh na zařazení arbereštiny do veřejného vysílání byl schválen senátní komisí pro dohled nad veřejnou službou rozhlasu a televize. Podle tohoto rozhodnutí by měla RAI poskytovat vysílací služby pro arberešskou komunitu v Kalábrii v období 2023–2028, ale je nejisté, kdy k tomu dojde. Podle vyjádření našeho hlavního respondenta, profesora Mandaly, se zdá, že tento proces bude dlouhý a složitý.

Program UNESCO na podporu arberešské kultury

Profesor Mandala se vyjádřil o programu, který má za cíl zařadit arberešskou kulturu na seznam UNESCO. Přestože dosud k zařazení nedošlo, profesor vyjadřuje naději, že se tak stane v budoucnu, což by představovalo významný krok pro ochranu jak arberešské, tak albánské kultury.

V roce 2020 profesor Francesco Altimari podal návrh na zahrnutí jarních arberešských rituálů do seznamu světového nehmotného dědictví UNESCO. Projekt s názvem „Great Weather“ se zaměřuje na unikátnost jarních tradic této menšiny. Jeho vznik byl inspirován třicetiletým výzkumem arberešské kultury, který prováděly albanologické katedry univerzit v Kalábrii a Palermu. Výzkumu se také účastnili antropologové a etnomuzikologové z Benátek a Milána. V roce 2022 se projektu „Great Weather“ dostalo podpory od bývalého prezidenta Albánie Ilira Metu. Přesto se zatím (2022) nepodařilo zařadit toto kulturní dědictví na seznam UNESCO.

Závěr

Arberešové v Itálii, jejichž historie sahá až do 14. století, představují jedinečnou etnickou skupinu, jejíž příběh se odvíjí na pozadí prolínání kultur, jazyků, tradic a náboženských praktik. Jejich přítomnost v sedmi italských regionech svědčí o schopnosti uchovávat vlastní identitu v rámci širší společenské struktury. I přes probíhající modernizaci, globalizaci a kulturní asimilaci zůstávají Arberešové hrdí na svůj původ a usilují o zachování svých zvyků, jazyka a byzantského náboženského dědictví. Tato komunita, spojující východní a západní tradice v unikátním symbióze, představuje významnou součást italské i celoevropské kulturní mozaiky. Jejich příběh není pouze svědectvím minulosti, ale i živoucím příkladem důležitosti kulturní a náboženské rozmanitosti v dnešním světě.